

УДК 378:81'243 (091) "20/21"
DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.122-125

Кокнова Тетяна Анатоліївна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра романо-германської філології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Україна
koknovatanya@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0232-0756>

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (1991 – 2004)

Анотація. Сучасний етап розвитку України свідчить про підвищення потреби з боку суспільства до оволодіння іноземними мовами у зв'язку з стрімким поступом євроінтеграційних процесів. Якісне вивчення іноземних мов набуває виняткової актуальності, що в свою чергу стимулює вдосконалення процесу і підвищення якості професійної підготовки викладачів іноземних мов. Метою дослідження є аналіз стану розробленості проблеми становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні у період, який розпочався від проголошення незалежності, і до 2004 року. Методи, використані у дослідженні, відносяться до теоретичних і охоплюють аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, індукцію та дедукцію, абстрагування й конкретизацію, що допомагають теоретично опрацювати наукові факти з проблеми дослідження. Крім того, використано історико-генетичний метод, щоб відстежити передумови виокремлення певних тенденцій, закономірностей, а потім створити науково обґрунтовану основу для інтерпретації історичних реалій, що безпосередньо вплинули на особливості становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні у означений вище період. В результаті дослідження було проаналізовано нормативні документи, що з'явилися в означений період та визначено їхній вплив на становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов; окреслено коло проблем, що виникали, та шляхи їх подолання; виокремлено головні тенденції у процесі становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні, а також визначено перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: професійна підготовка; викладачі іноземних мов; система вищої освіти; нормативні документи; системна підготовка.

Вступ. Сучасний етап розвитку України свідчить про підвищення потреби з боку суспільства до оволодіння іноземними мовами у зв'язку з стрімким поступом євроінтеграційних процесів. Якісне вивчення іноземних мов набуває виняткової актуальності, що в свою чергу стимулює вдосконалення процесу і підвищення якості професійної підготовки викладачів іноземних мов. Процес навчання іноземній мові значно відрізняється від викладання інших предметів шкільної програми, тому фахова підготовка викладачів іноземних мов завжди перебувала у центрі особливої уваги з боку дослідників-методистів. Адже майбутні викладачі мають не лише досконало володіти необхідною базою теоретичних знань, практичних вмінь та навичок у галузі викладання іноземних мов, але й володіти професійно необхідними якостями, що є важливою передумовою подальшої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання професійної підготовки викладачів іноземних мов було предметом наукового інтересу дослідників, але у інших аспектах. Так, з позиції педагогіки, й зокрема в історичному плані, зустрічаємо його в працях В. Вихруша, М. Євтуха, Л. Нікшикової; культурологічний аспект, що розглядає особливості впливу діяльності викладачів іноземних мов на культурну спадщину України представлений у розвідках О. Висоцького, В. Греченко, В. Кушнерук; з позиції історії та філології простежено еволюцію відносин між лінгвістикою та соціумом у дослідях Ф. Буслаєва, М. Кульман, О. Миролубова; особливості підходів, методів, засобів та технологій навчання іноземних мов проаналізовано в студіях Н. Борисової, М. Ветчиної, Б. Лабінської, В. Плахотника, Л. Щербі. Історичний аналіз підготовки викладачів іноземних мов на території України простежується у доробку В. Безлюдної, А. Долапчі, О. Мищенко. Але безпосередньо питання становлення

професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні наприкінці ХХ на початку ХХІ століття поки що залишалося поза увагою дослідників. Отже, **мета статті** - проаналізувати стан розробленості проблеми становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні у період, який розпочався від проголошення незалежності, і до 2004 року.

Завдання дослідження - проаналізувати нормативні документи, що з'явилися в означений період та визначити їхній вплив на становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов; окреслити коло проблем, що виникали, та шляхи їх подолання; виокремити тенденції, які продовжували розвивати, а також нові, що з'явилися в період, що розглядається.

Методи дослідження використані для досягнення поставленої мети відносяться до теоретичних методів педагогічного дослідження і охоплюють аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, індукцію та дедукцію, абстрагування й конкретизацію, що допомагають теоретично опрацювати наукові факти з проблеми дослідження. Також використано історико-генетичний метод, щоб відстежити передумови виокремлення певних тенденцій, закономірностей, а потім створити науково обґрунтовану основу для інтерпретації історичних реалій, що безпосередньо вплинули на особливості становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні у означений вище період.

Виклад основного матеріалу. Проблема становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні в означений період (1991 – 2004 рр.) характеризується орієнтирами на демократизацію та глобалізацію у процесі підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Проголошення незалежності України стимулює значні перебудови і вдосконалення у сфері освіти, а також реорієнтує її на демократизацію (Державна

національна програма „Освіта: Україна XXI століття” (1993, 1996). З 1991 та по теперішній час система вищої освіти зазнала серйозних змін, пройшла через кризи, недостатність фінансування, втрату кваліфікованих викладацьких кадрів, падіння рівня і якості освіти.

У процесі аналізу нормативних документів (Цільової комплексної програми „Вчитель” (1997), Державного освітнього стандарту з іноземної мови (1998), Болонської декларації (1999), Національної доктрини розвитку освіти (2002), Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (2003)) визначені шляхи для удосконалення ступеневої структури системи вищої освіти, що враховували європейський досвід; контроль якості освіти; відновлення інтелектуального і духовного потенціалу народу; вихід на світовий рівень; відродження національної ідентичності; державність та демократичність.

Нажаль, недостатність у фінансуванні освіти значно погіршила ситуацію, що мало наслідком системну кризу у галузі вищої освіти України. Це дало поштовх у рамках Закону „Про вищу освіту” (1994), затвердити чіткі програми підготовки викладачів іноземних мов, таким чином з одного боку, підвищивши соціальну значущість та престижність професії, а з іншого – надати фундаментальність знань, що орієнтовані на європейську інтеграцію.

Саме ці орієнтири вимагали враховувати низку чинників. По-перше це гуманітарний чинник, що було узгоджено у рамках нормативних документів, які орієнтували розвиток вищої освіти на розкриття спектру індивідуальних можливостей студентів у рамках компетентнісного підходу за рахунок системності і міжпредметних зв'язків. У таких умовах, на думку Л. Лічман, Україні необхідно було орієнтуватися на західноєвропейську інтеграцію зробивши ретельний критичний аналіз радянської мовної освіти (Лічман, 2016).

Саме після таких змін, на думку Р. Гришкової, відбувся попит на вчителів іноземних мов, які зможуть сприяти глобалізаційним процесам та інтеграції України в ЄС за рахунок оволодіння мовою (особливо англійською), як засобом міжнародного спілкування (Гришкова, 2007). Підготовка викладачів іноземних мов здійснювалась на університетських/інститутських педагогічних факультетах (лінгвістичних), факультетах іноземної філології та відділеннях педагогічних коледжів. Оскільки, у окреслений період, на думку Р. Мін'яра-Белоручева, у школі найбільш популярною для вивчення є англійська мова (76%); німецька (16%); французька (8%); спостерігається стрімкий попит на східні та близькосхідні мови (Мін'яр-Белоручев, 1991) то саме такий і був попит на підготовку викладачів і у ВНЗ.

Тенденція до запровадження двопрофільних спеціальностей, що почалася, ще у 80-ті продовжується і у визначеному періоді. Вагомий внесок, у рамках питання становлення професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов представлено у роботі С. Ніколаєвої, яка дала наукове обґрунтування структури системи підготовки вчителів іноземних мов та визначила необхідні для цього умови. Вчена визначила рівні та взаємопов'язані з ними аспекти вивчення іноземної мови, а саме: навчальний, пізнавальний, розвивальний, виховний (Ніколаєва, 1995).

За дослідженням С. Ніколаєвої, підготовка майбутніх учителів (за рівнем бакалавр) іноземних мов складалася з декількох блоків, які орієнтувалися на

професійну спрямованість майбутніх спеціалістів (Ніколаєва, 1995).

У рамках даного дослідження надамо коротку характеристику сутності кожного компоненту системи. Отже, теоретико-лінгвістична підготовка забезпечувала знанням з теорії, історії мови на необхідному нормативному рівні; розглядала комунікативний, функціональний, соціолінгвістичний, лінгвокраїнознавчий потенціал мови; надавала знання з теоретичної граматики, фонетики, лексикології, стилістики, теорії перекладу, порівняльної типології; розвивала інтелектуальне та аналітичне мислення; вміння визначати науково нерозв'язані питання лінгвістики, аналізувати та самостійно досліджувати наукову літературу, аналізувати та класифікувати емпіричний матеріал (Ніколаєва, 1995). З точки зору лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів, формувалися вміння застосувати лінгвістичні знання для майбутньої професійної діяльності (Ніколаєва, 1995).

Загальна професійно-орієнтована теоретична підготовка давала можливість майбутнім викладачам іноземних мов оволодіти знаннями з історії та теорії педагогіки; знаннями із загальної та вікової психолого-педагогічної підготовки та мала метою сформувати навички з основ організації та проведення самостійного педагогічного та психологічного дослідження (проведення тестування, розробка психологічної характеристики учня тощо) (Ніколаєва, 1995).

Перехід на ступеневу систему освіти дав можливість розмежувати кваліфікації «викладач» та «учитель» та орієнтував на звернення до компетентнісного підходу під час підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Саме у цей період у педагогічному обиході стають популярні та вкрай актуальні такі терміни, як „компетенція” та „компетентність”.

Подібні зміни, стали ґрунтовним фундаментом та рушійною силою для подальших фундаментальних змін, та як наслідок таких трансформацій, підписання у 1999 році Болонської декларації, яка визначила вимоги, критерії та стандарти для вищої освіти. Усе це все більше спрямовувало вектор орієнтування на європейські освітні традиції. Так, логічним супроводом для подальших змін стають Загальноєвропейські Рекомендації (2004), які надали орієнтир для подальшого глобалізаційного розвитку.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки.

У окреслений період, як зазначає С. Ніколаєва, підготовка викладачів іноземних мов давала можливість оволодіти низкою компетенцій, а саме: лінгвістичною, лінгвокраїнознавчою, комунікативною, навчально-пізнавальною та лінгвометодичною (Ніколаєва, Петрашук & Бражник, 1996; Ніколаєва, 1995).

Отже, за перше десятиріччя незалежності України формується характерне уявлення про професійного викладача іноземної мови. Це досвідчений філолог, що має можливість не тільки працювати за декількома спеціальностями, але і безперервно продовжувати навчання, поступово удосконалюючи та поглиблюючи свої знання та професійну майстерність.

Аналіз нормативних документів того періоду, з одного боку, свідчить про значні зміни, що відбулися у сфері якісної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, і які стосувалися рівня володіння мовою.

Проблема становлення професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні має перспективу подальшого вивчення в аспекті його розвитку у період з 2005 року і до сучасності.

Список використаної літератури

- Гришкова Р.О. Іншомовна освіта в Україні у контексті євроінтеграції. *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили*. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007. Вип. 42. С. 145 – 148.
- Лічман Л. Трансформація науково-практичного досвіду впровадження ідей іншомовної компетентності в умовах модернізації системи освіти в Україні (1991 – 2000). *Нова педагогічна думка*. 2016. № 2 С. 53 – 56.
- Миньяр-Белоручев Р.К. Механизм билингвизма и проблема родного языка при обучении иностранному языку. *Иностранные языки в школе*. 1991. № 5 С. 15 – 18.
- Ніколаєва С.Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови. *Іноземні мови*. 1995. № 3-4. С. 5 – 11.
- Ніколаєва С.Ю., Петрашук О.П., Бражник Н.О. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов. К.: Ленвіт, 1996. 90 с.

References

- Hryshkova, R.O. (2007). Inshomovna osvita v Ukraini v konteksti yevrointegratsii [Foreign language education in Ukraine in the context of Eurointegration]. *Scientific issues of Mykolayiv Petro Mohyla State Humanitarian University*, 42, 145-148. [in Ukrainian].
- Lichman, L. (2016). Transformatsiia naukovo-praktychnogo dosvidu vprovadzhennia idey inshomovnoi kompetentnosti v umovah modernizatsii systemy osvity v Ukraini (1991 – 2000) [Transformation of scientific and practical experience of implementation of the ideas of foreign language competency under modernization of the system of education in Ukraine]. *New pedagogic thought*, 2, 53–56. [in Ukrainian].
- Minyar-Belorutchev, R.K. (1995). Mekhanizm bilingvizma i problema rodnogo yazyka pri obuchenii inostrannomu yazyku [Bilingual mechanism and the problem of native language in foreign language teaching]. *Foreign languages at school*, 5, 15–18. [in Russian].
- Nikolaieva, S.Y. (1995). Kontseptsiiia pidhotovky vchytelya inozemnoi movy [The concept of training of a foreign language teacher]. *Foreign languages*, 3-4, 5 – 11. [in Ukrainian].
- Nikolaieva, S.Y., Petrashchuk O.P., & Brazhnik N.O. (1996). *Stupeneva sistema osvity v Ukraini ta sistema navchannia inozemnykh mov* [Stepped system of education in Ukraine and the system of foreign languages teaching]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.10.2018 р.

Кокнова Татьяна

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра романо-германской филологии

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко» г.Старобельск, Украина

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В УКРАИНЕ В КОНЦЕ XX НАЧАЛЕ XXI ВЕКА (1991 – 2004)

Аннотация. Современный этап развития Украины свидетельствует о повышении потребности со стороны общества овладения иностранными языками в связи со стремительным прогрессом процессов евроинтеграции. Качественное изучение иностранных языков приобретает исключительную актуальность, что в свою очередь стимулирует совершенствование процесса и повышение качества профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков. Целью исследования является анализ состояния изученности проблемы становления профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков в Украине в период, который начался с момента провозглашения независимости, и до 2004 года. Методы, использованные в исследовании, относятся к теоретическим, и охватывают анализ и синтез, сравнение, обобщение, индукцию и дедукцию, абстрагирование и конкретизацию, которые помогают теоретически проработать научные факты по проблеме исследования. Кроме того, использованы историко-генетический метод, чтобы отследить предпосылки появления определенных тенденций, закономерностей, а затем создать научно обоснованную базу для интерпретации исторических реалий, которые непосредственно повлияли на особенности становления профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков в Украине в указанный выше период. В результате исследования были проанализированы нормативные документы, появившиеся в этот период и определено их влияние на становление профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков; очерчен круг проблем, которые возникали, и пути их преодоления; выделены основные тенденции в процессе становления профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков в Украине, а также определены перспективы дальнейшего исследования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка; преподаватели иностранных языков; система высшего образования; нормативные документы; системная подготовка.

Koknova Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Romance and German Philology
State University «Luhansk Taras Shevchenko National University»
Starobilsk, Ukraine

PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FOREIGN LANGUAGES TEACHERS IN UKRAINE AT THE END OF XX AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY (1991 - 2004)

Abstract. The current stage of Ukraine's development demonstrates a considerable boost of demand in Ukrainian society to learn foreign languages in connection with the rapid progress of Eurointegration processes. Effective study of foreign languages acquires exceptional relevance, which in turn stimulates improvement of the process and improvement of the quality of the professional training of foreign language teachers. The purpose of the study

is to analyze the state of the development of the problem of professional training of foreign language teachers in Ukraine in the period which began with the declaration of independence, and until 2004. The methods used in the study are theoretical ones and include analysis and synthesis, comparison, generalization, induction and deduction, abstraction and concretization, which help to theoretically elaborate scientific facts on the problem under research. In addition, the historical and genetic method was used to trace the preconditions to identify certain tendencies and regularities, and then to create a scientifically substantiated base for the interpretation of historical realities which had directly influenced the peculiarities of the development of the professional training of foreign languages teachers in Ukraine during the abovementioned period. As a result of the study, the normative documents which appeared during the specified period were analyzed and their influence on the development of the professional training of foreign language teachers was determined; the range of problems which arose, and the ways to overcome them were outlined; the main tendencies in the process of development of professional training of foreign language teachers in Ukraine were also introduced, as well as the prospects for further researches were determined.

Key words: professional training; teachers of foreign languages; system of higher education; normative documents; system training.